

Proměny šikany

- **Šikana se nevyskytuje ve vzduchoprázdnu.** Když se ve skupině objeví šikana, není to náhoda.
- Znalosti jak o příčinách šikany, tak o tom, jak jí lze předcházet, se **v posledních desetiletích radikálně zvýšily.** Přispěly k tomu výpovědi lidí, kteří šikanu zažili, mechanismy pomoci apod.
- **Evidence based přístupy vs. Lokální přístupy k šikaně.**

Nová definice šikany

- **Upouští od zaměření výhradně na individuální nebo skupinové chování (přístupy Olweus, Kolář apod.) a zdůrazňuje, že šikana ve škole je **chování, které se vždy vyskytuje v rámci dané sociální sítě vztahů ve škole a komunitě.****
- Tento přístup k šikaně znamená, že nerovnováha moci mezi těmi, kdo šikanují, a jejich cíli **souvisí s jejich sociální sítí a s normami, které strukturují vztahy v této síti (jestliže je něco „pravidlem“, je to vyžadováno).**
- **Proto děti v mnoha případech neidentifikují své chování jako šikanu.**

Nová definice šikany

- Nerovnováha, která charakterizuje šikanu, je tedy umožněna nebo brzděna:
- **Institucionálním a sociálním kontextem škol a celého vzdělávacího systému** - včetně učitelů, ředitelů, ostatních zaměstnanců školy, rodičů.
- **Společností** v širším slova smyslu, v mnoha případech včetně společenských norem, které vytvářejí a udržují šikanu **zejména pokud jde o sociální hierarchii a sociální vyloučení** (plakát SPD na Romy).

Dědičnost šikany

- Genetické vlivy se podílejí na šikaně až z 60 % a na ubližování (victimizaci) až z 77 %.
- Victimizace je chápána spíše jako to, **co se děje dítěti**, než to, **co dělá dítě**. Proto je často vnímána jako způsobená pouze faktory prostředí.
- **Existuje však korelace mezi genem a prostředím** a lze ji pozorovat např. tehdy, když jedinec vyvolává reakci (např. šikanu) ze strany prostředí částečně v důsledku své genetické dispozice (je vznětlivý, bázlivý apod.).
- Nejvíce se dědičnost projevuje u fyzických forem šikan.

Dědičnost šikany

- **Pokud v prostředí převažují psychosociální rizikové faktory, mohou dítě „tlačit“ k asociálnímu chování a tím maskovat roli pozitivních genetických faktorů.**
- Když jsou tyto psychosociální rizikové faktory méně rozšířené, mohou se pozitivní genetické faktory projevit naplno.
- To znamená, že **intervence proti šikaně** zaměřená na omezení výskytu šikany ve škole **snížením rizikových faktorů prostředí**, by mohla zmírnit význam negativní genetické zátěže některých jedinců.

Tři základní kritéria šikany

- (1) **Záměrné**, respektive agresivní jednání vůči druhému,
- (2) jeho **opakovanost**,
- (3) **nerovnováha síly** mezi jednajícím a tím, kdo je agresivnímu jednání vystaven.

Sociokognitivní přístup k šikaně

- **Zaměřuje se na individuální charakteristiky účastníků šikany.**
- Tento přístup se však vystavuje riziku, že bude individualizovat problém šikany jako **problém konkrétních dětí** na úkor dalších faktorů.
- Mohou vzniknout nálepky „agresor“, „oběť“, a tím přispívat k zacyklení šikany.
- Průkopníci Olweus (1978), Salmivalli (1996)
- Salmivalli – role v šikaně

Sociokulturní přístup k šikaně

- Cílem je co nejlépe porozumět dětskému vnímání světa – způsobům, kterými děti interpretují svoje chování i chování druhých a jimiž se vysvětlují a zdůvodňují agresi.
- Šikana jako **sociálně formovaný a konstruovaný jev** (Honza 8.A – náš Honzík).
- Proces, který se utváří v každodenních interakcích mezi dětmi.
- Vyjednávání o významu konkrétního chování – o tom, co je považováno za normální a žádoucí („to přece žádná šikana nebyla“).

- Hledají se způsoby, **jak jednat s jedinci, které takové chování porušují** (třeba pomáhají obětem).
- **Šikana z pohledu šikanujících má v mnoha ohledech smysl** tím, že uspokojuje některé z důležitých potřeb, jako je **potřeba začlenění do kolektivu a získání moci a postavení.**

Záměrnost šikany z pohledu sociokul. modelu

- Problematická záměrnost šikany – **Jak lze zjistit, zda je určité jednání záměrné?**
- Ne všichni pachatelé šikany jednají úmyslně. **Žáci zapojení do šikany se mohou dopouštět šikany z důvodu skupinové dynamiky**, nikoli proto, že by chtěli ublížit jinému žákovi, který je terčem útoku.
- **Žáci, kteří šikanují, někdy ví, že jejich chování je nebo bude vnímáno jako škodlivé.**
- Někdy jednoduše jednají v rámci dostupných norem a z loajality ke skupině, ke které patří nebo o kterou usilují (**důležité je někam patřit**).

- Učitelé v mnoha případech nedokáží určit, zda je agrese mezi žáky záměrná, či nikoli.
- **Pokud totiž pedagogové usoudili, že nešlo o záměrnou agresi, měli tendenci agresivní chování zlehčovat a omlouvat.**

Opakovanost šikany

- Opakování nesouvisí pouze s počtem případů „klasické“ šikany a kyberšikany, ale **týká se také vlivu na cílovou osobu**, která se může obávat, že by se jednorázová událost mohla opakovat nebo znovu sdílet online (nahé fotky na internetu).
- **Jde také o sílu vlivu skupiny**, která je do šikany zatažena (uhlíky pořád doutnají).

Mocenská nerovnováha

- Uznává chování v šikaně jako sociální jednání, které se opírá o **normy, které udržují hranice sounáležitosti a vyloučení (jsi náš, nejsi náš)** a posiluje je.
- Upozorňuje na utlačovatelskou a institucionální **povahu systémových předsudků** (např. ableismus - je termín označující diskriminaci a sociální předsudky vůči lidem s fyzickým nebo mentálním postižením), které rovněž podporují podmínky mocenské nerovnováhy.

4 konstrukce šikany vytvořené dětmi

- Děti v rozhovorech o šikaně opakovaně používaly **čtyři různé konstrukce pojmu „šikana“**
- Dvě z těchto konstrukcí šikanu obhajovaly: popisovaly ji jako **neškodnou nebo jako oprávněnou**.
- Při jejich používání děti využívaly celou škálu strategií **ospravedlňujících šikanu**: obviňování šikanovaných dětí („může si za to sám“), stigmatizace šikanovaných dětí („smrdí“), bagatelizování šikany („byla to legrace“) a další.

4 konstrukce šikany – ty samé děti

- Ty samé děti ale zároveň používaly **dvě další konstrukce, které popisovaly šikanu jako neprovokovanou a nepřijatelnou.**
- Fakt, že děti používaly takto vzájemně rozporné konstrukce, poukázal na to, že **porozumění šikaně je závislé na situaci a kontextu.**
- Děti popisovaly šikanu jako **zavrženíhodnou** v situacích, **kdy se týkala jich samotných,** anebo **když měly komentovat obrázky znázorňující šikanu.**
- Když ale popisovaly konkrétní případy šikany **svých spolužáků, měly tendenci šikanu zlehčovat a omlouvat.**

- Děti si představují pod pojmem „šikana“ něco jiného, než co se děje v jejich vlastní třídě.

Je prostě „jiný“

- Údajná odlišnost šikanovaných dětí představuje hlavní důvod, kterým ostatní děti zdůvodňují a omlouvají šikanu.
- **Děti, které se nějakým způsobem liší od kolektivu, jsou ostatními vnímány jako „divné“ a jsou ze skupiny vylučovány mimo jiné pomocí šikany.**
- Jedná se především o **odlišnost v oblastech klíčových pro přijetí v dětském kolektivu**, jako jsou fyzická zdatnost a atraktivita, oblečení, materiální vlastnictví a školní prospěch.

- Komplikaci při intervenci představuje fakt, že **jakmile třídní kolektiv už jednou začne určité dítě vnímat jako „jiné“, je velmi obtížné se v dotyčném kolektivu této nálepky zbavit.**
- **Pokud kolektiv dětí označí určité dítě za odlišné, znamená to, že ho považují za „narušitele“, tedy za osobu, která ohrožuje klíčová pravidla a normy chování platné v jejich skupině.**

Strážci morálního řádu

- Sociokulturní studie ukazují, že **šikana může být motivována tím, že se šikanující děti nominují do pozice „strážců morálního řádu“ a trestají děti, které se řádu vymykají.**
- **Terčem šikany se tak stávají děti, které narušují „stabilitu“** (např. genderové normy - chlapci projevující femininní chování) nebo normy vztahující se k socioekonomickému statutu (např. dívka z „cool“ skupinky přátelící se s dívkou nosící nemoderní oblečení).

Příklady řešení - Kdo přichází s problémem?

- Rodiče žáka
- Žák
- Učitel, vychovatel
- Vedení školy
- Nepedagogičtí pracovníci

Jak nakládám s informací ?

„Zastavím se“ a promyslím kroky (vše je nutné dokumentovat).

1. Musím to řešit?
2. Zvládnou situaci vůbec řešit?
3. Budu dělat diagnostiku třídy pomocí dotazníků?
4. Zvládnou situaci vyšetřit za vyučovací hodinu nebo v určitém časovém úseku?
5. Přizvu třídního učitele, metodika prevence, výchovného poradce?
6. Kdy informuji vedení školy?
7. Informuji rodiče, popř. někoho jiného ihned?
8. Vyžádám si metodickou podporu (SVP, PPP, jiný odborník)?

Jak „zapojit“ učitele do šetření ?

- Třídní učitel by měl být expert na svoji třídu.
- Třídní učitel přichází s problémem a chce potrestat žáka, kterého identifikuje jako agresora.
- Chce se učitel podílet na řešení?
- Informovat ho o tom, s čím děti přišly (učitelka Eva)?

„Vyřešení“ situace

- Koho budu informovat?
- Jaké předám informace (pozor na rodiče „agresorů“)?
- **Stojí vedení školy za mnou, nebo jsem v tom sám?**
- Jaký mám vliv na udílení trestů ve škole?
- Mohu dále pracovat se třídou, šikanujícím, šikanovaným?
- Považují zadavatelé zakázky situaci za „vyřešenou“?

Co můžeme dělat?

- **Intenzivní práce se třídou.**
- Důležitá podpora prosociálního chování (ne jednotlivých žáků).
- Zajímat se o „dětské věci“.
- Úskalí práce se sociometrickými dotazníky (dále se s nimi nepracuje).
- Využít evidence based programů – např. KiVa

Zajímavé odkazy

- <http://www.avcr.cz/cs/veda-a-vyzkum/socialne-ekonomicke-vedy/AUDIO-Sikana-v-ceskych-skolach-poradna-pro-rodice-a-finska-cesta/>
- <https://www.scholaempirica.org/metodiky/kiva/>
- <https://ceskarepublika.kivaprogram.net/what-is-kiva/>

A o tohle nám ve třídě jde

Ale někdy to může dopadnout takto

Přeji pěkný den

Jiří Kressa